

О. В. Лавніченко

Ю. П. Бабков

СИСТЕМА НАУКОВИХ ЗНАНЬ В ГАЛУЗІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Узагальнено та систематизовано сукупність наукових напрямів та теорій, що складають основу теорії службово-бойової діяльності Національної гвардії України. Визначено місце теорії службово-бойової діяльності Національної гвардії України в системі наукових знань.

Ключові слова: службово-бойова діяльність, теорія службово-бойової діяльності, предмет дослідження теорії службово-бойової діяльності, функції теорії службово-бойової діяльності, структура теорії службово-бойової діяльності.

Постановка проблеми. Сучасна державна політика забезпечення національної безпеки України (НБУ) здійснюється в умовах складної міжнародної, воєнно-політичної і суспільно-політичної обстановки у нашій країні, що призвело до зростання рівня поточних і прогнозованих загроз її національній безпеці та національним інтересам.

Для організації своєчасного та ефективного реагування на такі загрози органами державного управління у вересні 2020 р. прийнята нова Стратегія національної безпеки України “Безпека людини – безпека країни” [1]. Вона визначила основні напрями зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки, напрями та завдання реформування й розвитку сектору безпеки і оборони, а також стала основою для розроблення інших документів стратегічного планування у сферах національної безпеки і оборони, зокрема стратегії воєнної безпеки (ВБ), стратегії громадської безпеки та цивільного захисту (ГБіЦЗ), стратегії забезпечення державної безпеки (ЗДБ) тощо.

Розроблення цих стратегій, у свою чергу, актуалізує необхідність удосконалення відповідних теорій воєнної безпеки, громадської безпеки, державної безпеки та їх похідної – теорії діяльності Національної гвардії України (НГУ).

Крім того цей процес супроводжується розвитком і вдосконаленням стандартів вищої військової освіти, розробленням освітньо-професійних і освітньо-наукових програм підготовки фахівців для НГУ тактичного та оперативного рівнів.

Ці обидва процеси повинні базуватися на певних наукових теоріях.

На сьогодні потрібна система наукових знань про діяльність НГУ не достатньо розвинута. Є окремі публікації у наукових виданнях та в навчальних матеріалах, положення яких не систематизовані в нормативних документах, що утруднює їх застосування у практиці діяльності НГУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прийняття у 2014 р. Закону “Про Національну гвардію України”, що визначив статус НГУ як військового формування із правоохоронними функціями [2], змінило зміст напрямів її діяльності, тобто збільшилася дольова участь НГУ у виконанні завдань забезпечення громадської, державної безпеки, безпеки державного кордону та оборони держави у воєнний час. Водночас близько половини функцій НГУ належать до забезпечення державної безпеки.

Структура Національної гвардії України є складною, бо включає частини і підрозділи кількох видів (за своїм призначенням): частини з охорони об’єктів державного значення; частини та підрозділи з охорони

дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні; військові частини з охорони громадського порядку; частини та підрозділи з конвоювання; частини оперативного призначення; підрозділи спеціального призначення та ін. По суті, за структурою НГУ є аналогом виду Збройних Сил України (у їх складі немає родів військ, але є кілька видів військових частин). А це вимагає вирішувати всі питання щодо застосування, будівництва, військового навчання та виховання, управління, технічного оснащення та забезпечення НГУ за аналогією зі Збройними Силами України.

Отже, застосування НГУ має відповідати принципам правоохоронної діяльності і принципам воєнного мистецтва, а основні напрями її розвинення – системі забезпечення національної безпеки України та положенням воєнної науки. Згідно з цим теорія службово-бойової діяльності (СБД) НГУ повинна базуватися на теорії НБУ та теорії воєнної безпеки зокрема.

Система знань про національну безпеку України включає різноманітні теорії, принципи, поняття, категорії, сформульовані в результаті дослідження об'єктивних закономірностей національної безпеки [8].

В останній час потреба систематизації знання у цій галузі науки стала нагальною і змусила закласти основи теорії діяльності взагалі і теорії службово-бойової діяльності НГУ зокрема. Так, у статті [4] наведено базові поняття складових частин теорії СБД внутрішніх військ і їх класифікацію відповідно до теорій воєнної науки. Запропоновано форми службово-бойових дій внутрішніх військ порівняно з формами загальновійськових дій. У публікації [5] уточнено такі поняття: службово-бойове застосування, вид і форма службово-бойових дій внутрішніх військ. Наведено класифікацію видів і форм їх дій, умови, за якими можна відокремлювати одну форму дій від іншої. Автори праць [3, 6] приділяють увагу питанням теорії СБД внутрішніх військ та їх правонаступниці НГУ. Про місце теорії службово-бойової діяльності НГУ йдеться у підручнику [7]. Проте водночас враховано зв'язок лише із воєнною наукою.

Слід відмітити, що наразі окремі наукові положення не становляють єдиної системи знань, що складає теорію службово-бойової діяльності НГУ.

Отже, виникає необхідність у розвиненні теорії службово-бойової діяльності НГУ. Зміст цієї теорії істотно залежить від положень теорії національної безпеки країни, теорії безпеки держави, воєнної науки, теорії захисту державного кордону.

Метою статті є узагальнення та систематизація сукупності основних наукових напрямів та теорій, що складають наукову базу теорії службово-бойової діяльності НГУ, а також визначення її місця у загальній системі наукових знань у сфері національної безпеки і оборони.

Виклад основного матеріалу. Для складання уяви про систему знань і теорій необхідно уявити взагалі систему діяльності НГУ та її складової – СБД (див. рис. 1).

Діяльність НГУ можна розглядати як діяльність, що охоплює службово-бойове застосування формувань НГУ, діяльність органів Головного управління (територіальних управлінь) НГУ щодо створення угруповань, їх технічного оснащення, розквартирування, усебічного забезпечення, підготовки військових кадрів, оперативної і бойової підготовки, підготовки резервів і мобілізаційних запасів, а також як миротворчу діяльність і співробітництво з іноземними правоохоронними структурами військового спрямування, інформаційне забезпечення діяльності.

Службово-бойова діяльність за звичайних обставин (ЗО) стосується переважно діяльності частин і з'єднань, з якою пов'язується виконання службових завдань у звичайній оперативній обстановці (з виконання поставлених завдань). Вона відображає характер виконання планових службово-бойових завдань.

Основними видами СБД за звичайних обставин є: охорона громадського порядку (ОГП), охорона важливих державних об'єктів (ОВДО), конвоювання засуджених, екстрадиція, охорона підсудних під час судових засідань (КЕОП).

Форми службово-бойової діяльності під час виконання завдань за звичайних обставин такі:

- патрульно-постова служба (ППС);
- вартова служба (ВС);
- конвойна служба (КС).

Службово-бойова діяльність НГУ у надзвичайних обставинах (НО) полягає у профілактичних, охоронних, режимних, ізоляційно-обмежувальних заходах (діях) і спеціальних операціях, які проводяться

підрозділами (частинами, з'єднаннями) НГУ, що спрямовані на забезпечення суверенітету та територіальної цілісності держави, її конституційного ладу, громадської безпеки, законності та правопорядку, захисту населення у надзвичайних ситуаціях у мирний час.

Основними видами службово-бойової діяльності НГУ у НО, крім видів СБД за звичайних обставин, вважають: участь у забезпеченні громадської безпеки (ЗГБ), участь у забезпеченні державної безпеки.

А форми службово-бойової діяльності під час виконання завдань у надзвичайних обставинах доповнюються такими:

- 1) спеціальні дії (СД);
- 2) режимно-карантинна служба (РКрС);
- 3) режимно-комендантська служба (РКС).

В особливий період НГУ бере участь у територіальній обороні та в операціях ЗС України.

Водночас поряд із завданнями, що визначені для НГУ у територіальній обороні, вона продовжує виконувати і завдання мирного часу.

Тоді формами службово-бойової діяльності під час виконання завдань в особливий період будуть:

- патрульно-постова служба;
- вартова служба;
- конвойна служба;
- режимно-комендантська служба;
- спеціальні дії;
- бойові дії (БД).

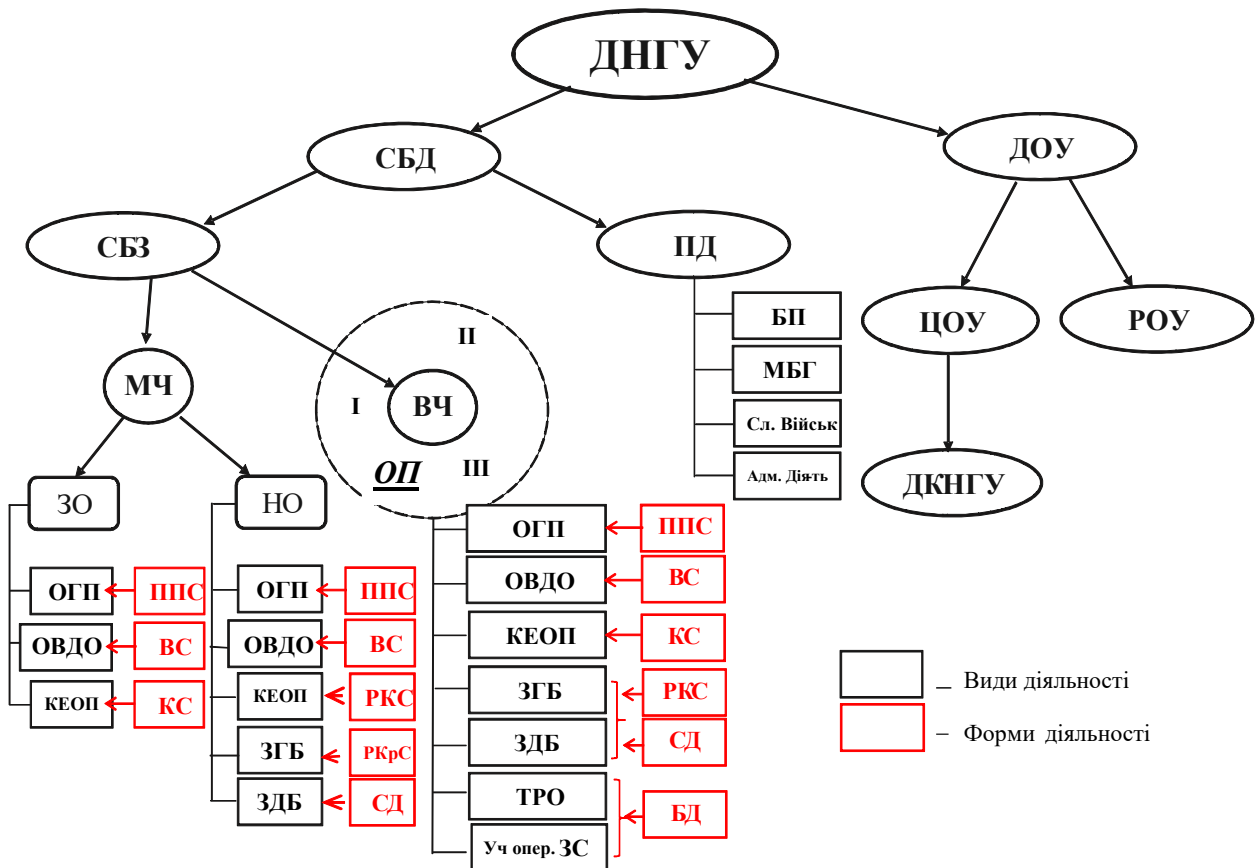

Рис. 1. Структура діяльності НГУ

Відсутність у воєнній науці спеціального розділу із загальних питань СБД НГУ призвело до того, що в ній не виявляється те загальне, що властиве об'єктам вивчення окремих розділів у царині організації СБД НГУ. Такий висновок підтверджується тим, що в розділах воєнної науки немає єдиного понятійного апарату, системи методології, підходів, методів, інструментарію дослідження об'єктів і предмета теорії СБД НГУ, а це, у свою чергу, призводить до того, що сьогодні в законодавстві держави залишається невирішеною низка проблем, пов'язаних з питаннями правозастосування НГУ та її повноважень на всіх етапах забезпечення правоохоронної функції держави.

Теорію СБД можна визначити як систему наукового знання про сутність, форми, функції

і структуру службово-бойової діяльності НГУ, закономірності і проблеми її будівництва.

Воєнно-політична обстановка (ВПО) та суспільно-політична обстановка (СПО) обумовлюють зміни Стратегії національної безпеки України, яка є основою для стратегічного планування у сфері національної безпеки і оборони та відповідних локальних стратегій, а саме – стратегії воєнної безпеки, стратегії громадської безпеки та цивільного захисту, стратегії забезпечення державної безпеки. У межах підходу, визначеного у праці [9], головною метою цих стратегій на основі аналізу актуальних загроз певному виду безпеки є формування напрямів створення і розвитку відповідного потенціалу та умов його реалізації з урахуванням можливостей держави.

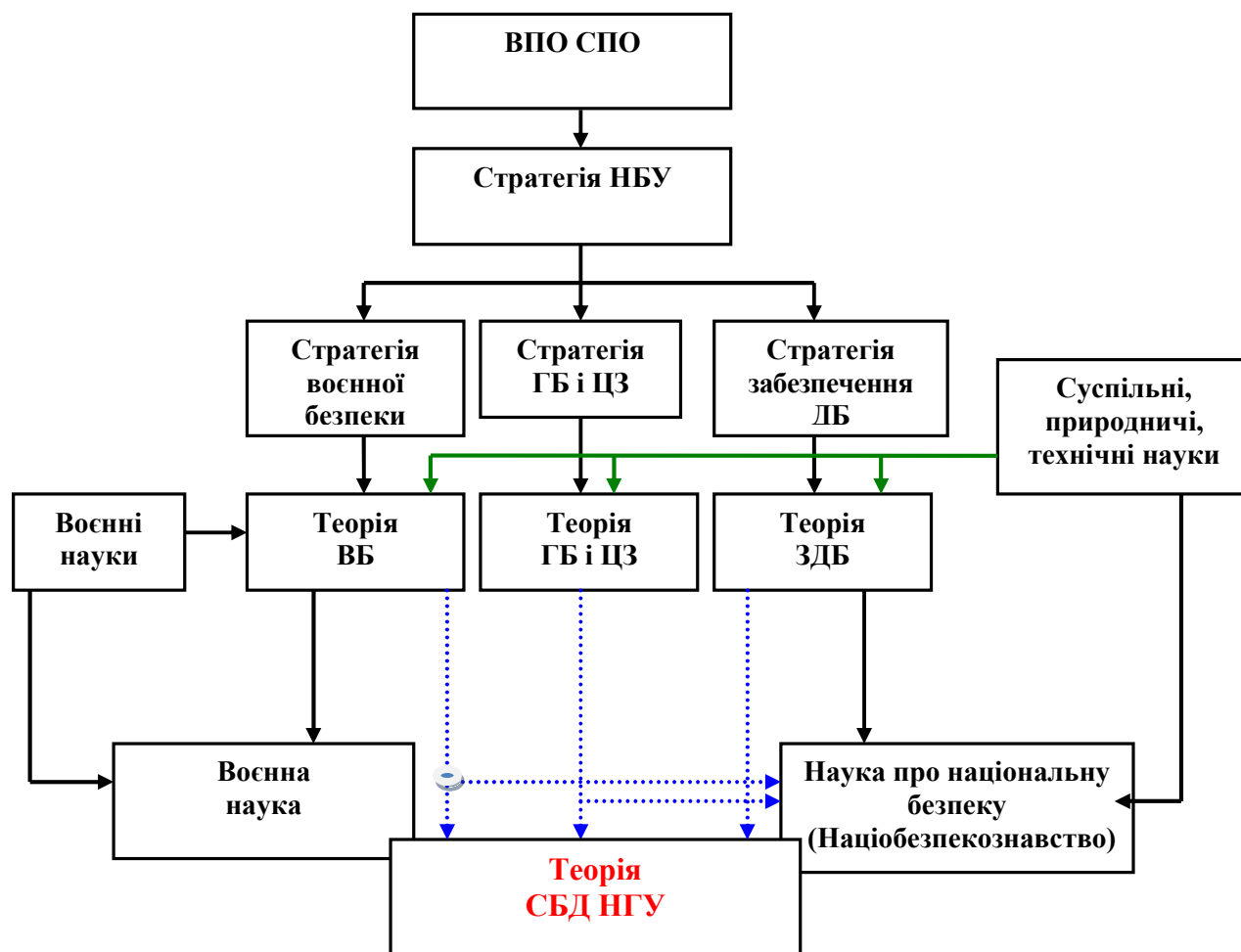

Рис. 2. Місце теорії СБД НГУ в системі наукових знань і теорій

Ці стратегії є основою розвитку відповідних теорій: теорії воєнної безпеки, теорії громадської безпеки і цивільного захисту, теорії забезпечення державної безпеки. Такі теорії на основі сучасного стану та перспектив розвитку військових, суспільних, природничих, технічних наук повинні дати відповідь, як створити такі потенціали та умови їх реалізації. Наука про національну безпеку та воєнна наука мають відповісти на питання, як використати потрібні потенціали, а саме форми і способи застосування складових сектору безпеки і оборони держави. Особливе місце посідає теорія СБД НГУ (див. рис.2), яка повинна відповісти на питання, як використати потенціал НГУ в різних режимах діяльності для захисту життя, прав і свобод громадян, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, воєнної безпеки і оборони України.

За певними ознаками НГУ належить до військових формувань держави, але водночас має свою специфічність [2].

Однак спеціального розділу, що досліджує загальні теоретичні питання службово-бойової діяльності НГУ, ні в структурі воєнної науки, ні в структурі теорії національної безпеки немає.

Сьогодні на основі різноманітних прагматичних наукових напрямів сформувалася теорія СБД. Серед цих напрямів першочергове значення мають проблеми у сфері визначення раціональної структури органів військового управління й військових формувань усіх рівнів, а також в організації службово-бойових і спеціальних дій.

Суворе (чітке) визначення понять, встановлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між ними є одним із актуальних завдань теорії службово-бойової діяльності НГУ. Сприяти її рішення може застосування методологічного підходу, який давав би змогу всебічно оцінити існуючі, виробити нові поняття і встановити взаємозв'язок між ними.

У СБД НГУ об'єктом, явищем є сукупність завдань із забезпечення внутрішньої безпеки держави, а її зміст становлять дії формувань НГУ.

Залежно від цілей та масштабів завдань службово-бойова діяльність може здійснюватися на різних рівнях – оперативному і тактичному. Кожному з них відповідає свій зміст (спосіб) і своя форма СБД.

Вважають, що НГУ за своєю сутністю (більшість функцій спрямовані на виконання

правоохоронних завдань у сфері забезпечення громадської безпеки, державної безпеки, безпеки державного кордону) є правоохоронним формуванням. Філософське розуміння сутності правоохоронної діяльності дає змогу на основі законів, принципів і правил формальної логіки виробити поняття службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку (НГУ) і формулювати їх визначення.

Формулюючи визначення понять СБД, слід виходити з того, що поняття є функцією однієї або кількох змінних, і його визначення повинно відповідати деяким правилам формальної логіки: виділяти сутнісні ознаки, які необхідні і достатні для ідентифікації та вичленення поняття із багатьох інших; урахувати розмірність, відповідати масштабу явища, події або процесу, що розглядається; виключати неприпустимість логічного кола (тавтології); бути коротким, точним і ясным.

У процесі визначення понять слід також керуватися правилами лінгвістики (лексикології, граматики, семасіології), що дозволяє правильно підібрати словарний склад і застосувати його під час побудови визначення. Правильний підбір слів означає вибір таких, тлумачення яких дає можливість застосовувати їх у поліцейській лексиці і граматично точно використовувати під час формулювання понять.

Сутність Національної гвардії України, тобто відмітні властивості її як військового формування держави із правоохоронними функціями, може бути визначена з позицій різних наук: з позицій *філософії* – як соціотехнічна система військового призначення, що характеризується доцільною структурною й функціональною упорядкованістю елементів і спрямованістю на ціледосягнення силами військового насильства, а також на підтримку стабільності й адаптацію; з позицій *політології* – як організаційно оформлений інструмент політики держави, політики, здійснюваної засобами й методами військового насильства; з позицій *соціології* може бути визначена на макросоціальному рівні – як упорядкована сукупність соціальних інститутів військового насильства, а на мікросоціальному – як упорядкована сукупність спеціалізованих і скоординованих соціальних ролей, виконуваних у рамках інституту військової служби; з позицій *психології* – як диференційоване й взаємно впорядковане об'єднання військовослужбовців, зайнятих спільною службово-бойовою

діяльністю; з позиції *права* – як поліцейська (правоохоронна) структура з військовим статусом; з позицій *воєнної науки* – як упорядкована сукупність військ і органів управління й забезпечення, призначена для забезпечення безпеки держави.

Вочевидь, що вибір визначення НГУ буде залежати від теоретичної орієнтації й завдань дослідження. Предметом дослідження теорії СБД НГУ може бути, як вважають автори, сутність і форми службово-бойової діяльності, її структура й функції, закономірності, умови й проблеми її побудови, функціонування за різних умов, реформування й застосування. Важливими аспектами предметної області розглянутої теорії є військово-організаційна культура й середовище, в якому існує воєнна організація, зокрема інституціональні й ресурсні (мобілізаційні) характеристики економічної, політичної, соціальної й духовної сфер суспільства.

Поряд із функціями НГУ потрібно також досліджувати її дисфункції, які не тільки знижують ефективність перших, але й можуть цілеспрямовано використовуватися противником. У цьому зв'язку дисфункції НГУ, цілеспрямовано використовувані злочинними елементами для її дезорганізації, можуть розглядатися як “організаційна зброя”.

Предметна область дослідження теорії СБД НГУ досить широка, оскільки вона охоплює підготовку до дій, виконання завдань за призначенням у повсякденному режимі, у надзвичайних ситуаціях та у воєнний час, виконує різні функції, здійснюється у різних формах, розглядається на різних рівнях (частина, з'єднання, об'єднання й т.д.). Зокрема, актуальним стає дослідження таких форм службово-бойових дій, як оперативні дії, спеціальна операція, спеціальні дії, режимно-карантинні заходи (служба), режимно-комендантські заходи (служба).

Основними функціями теорії СБД НГУ можуть бути: *діагностична*, пов'язана з аналізом стану формувань НГУ; *прогностична* – з визначенням тенденцій їх змін та з виявленням проблем у функціонуванні й розвитку НГУ; *інтегруюча* – з інтеграцією інших компонентів військової науки в єдине ціле; *адаптивна* – з аналізом зміни середовища й виробленням способів адаптації НГУ до цієї зміни; *контрольна* – з виявленням дисфункцій НГУ й обґрунтуванням способів їхньої

мінімізації; *прикладна* – із проектуванням і програмуванням НГУ.

Структура теорії СБД НГУ в найзагальнішому вигляді може включати, на думку авторів, такі елементи:

– наукові основи теорії (філософські, політологічні, соціологічні, психологічні, правові й військово-наукові основи, а також такі часткові теорії, як теорія організації, соціологія організації, організаційна психологія, менеджмент, військове й адміністративне право, теорія систем, теорія інформації);

– галузеві націобезпекознавчі науки та наукові напрями: менеджмент національної безпеки; аудит національної безпеки; історія національної безпеки; історія учень про національну безпеку, управління загрозами та небезпеками; соціальна безпека; фінансова безпека; економічна безпека; інформаційна безпека; науково-технологічна безпека; логістика національної безпеки; психологічна безпека; безпека підприємництва; особиста безпека; суспільна безпека; державна безпека, контролінг національної безпеки; управління недержавною системою безпеки; організація служб безпеки тощо [8];

– загальну теорію СБД НГУ, включаючи визначення сутності й змісту, функцій і дисфункцій, структури й культури, закономірностей і проблем НГУ, а також об'єкта, предмета, понятійного апарату, наукових проблем, гіпотез, функцій і статусу самої теорії СБД, що в загальному вигляді наведено у таблиці;

– методологію дослідження НГУ як спеціального військового формування з правоохоронними функціями, включаючи основні наукові парадигми – системну, інституціональну, організаційну, структурно-функціональну, синергетичну та інші, а також принципи і методи дослідження, що впливають із обраної парадигми;

– теорії військових організацій різного рівня – від окремої військової частини, підприємства або установи до з'єднань, об'єднань;

– теорію інтегрованої військової організації – різнорідного, міжвидового й міжвидомчого угруповання військ;

– теорію діагностики, проектування, програмування, будівництва й реформування НГУ.

Службово-бойова діяльність НГУ
<i>Теорія службово-бойової діяльності НГУ:</i> <ul style="list-style-type: none">– теорія службово-бойового застосування НГУ;– теорія будівництва НГУ;– теорія правового та військового навчання і виховання у НГУ;– теорія управління НГУ;– теорія повсякденної діяльності формувань НГУ;– теорія всебічного забезпечення діяльності НГУ;– теорія технічного оснащення НГУ
<i>Теорія службово-бойового застосування НГУ:</i> <ul style="list-style-type: none">– теорія оперативного мистецтва НГУ;– теорія тактики НГУ

Висновок

Таким чином, можна констатувати об'єктивно існуючу проблему дослідження, яка полягає у необхідності обґрунтування системи наукових знань службово-бойової діяльності НГУ як специфічного військового формування держави, яке поряд із військовими функціями спрямовується на виконання й правоохоронних функцій.

Напрямки подальших досліджень доцільно спрямувати на оптимізацію змістовного наповнення освітньо-професійних програм підготовки фахівців за певними спеціальностями для потреб НГУ.

Перелік джерел посилання

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р.

2. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 29. Ст. 397.

3. Шмаков О. М., Лавніченко О. В. Види, форми і способи діяльності та дій внутрішніх військ. *Честь і закон*. 2006. № 4. С. 3–10.

4. Шмаков О. М. Структура теорії службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України. *Честь і закон*. 2004. № 4. С. 3–11.

5. Шмаков О. М., Лавніченко О. В. Класифікаційні ознаки форм застосування внутрішніх військ при виконанні завдань за призначенням. *Честь і закон*. 2009. № 3. С. 3–10.

6. Лавніченко О. В. Функції внутрішніх військ у загальній системі забезпечення національної безпеки України. *Честь і закон*. 2012. № 1. С. 9–13.

7. Шмаков О. М. Основи воєнної науки: підручник. Харків : НА НГУ, 2018. 166 с.

8. Ліпкан В. А. Об'єкт, предмет і структура національнознавства. *Право і безпека*. 2002. № 4. С. 26–29.

9. Бабков Ю. П. Підхід до визначення понять теорії національної безпеки. *Актуальні проблеми оперативного мистецтва та тактики Національної гвардії України*: наук.-практ. конф., м. Харків, 2 квіт. 2020 р. Харків, 2020. С. 4, 5.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2020 р.

УДК 35.071.1

А. В. Лавніченко, Ю. П. Бабков

СИСТЕМА НАУЧНЫХ ЗНАНИЙ В ОБЛАСТИ СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГВАРДИИ УКРАИНЫ

Обобщена и систематизирована совокупность научных направлений и теорий, которые составляют основу теории служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Украины. Определено место теории служебно-боевой деятельности Национальной гвардии Украины в системе научных знаний.

Ключевые слова: служебно-боевая деятельность, теория служебно-боевой деятельности, предмет исследования теории служебно-боевой деятельности, функции теории служебно-боевой деятельности, структура теории служебно-боевой деятельности.

UDC 35.071.1

O. Lavnichenko, Yu. Babkov

SYSTEM OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE IN THE FIELD OF SERVICE AND COMBAT ACTIVITY OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

The article summarizes and systematizes a set of scientific areas and theories that form the basis of the theory of service and combat activities of the National Guard of Ukraine.

Based on the status of the National Guard of Ukraine as a military formation with law enforcement functions, its compliance with the principles of law enforcement and martial arts is noted, and the main directions of its development are the system of national security of Ukraine and military science. Therefore, the basis of the theory of service and combat activities of the National Guard of Ukraine is the provisions of the theory of military science and the theory of science of national security of Ukraine, in particular the theory of military security, public safety, state security and state border security.

The place of the theory of service and combat activity of the National Guard of Ukraine in the system of scientific knowledge and the structure of such theory as a set of theories: scientific bases of theories, branch national security sciences, general theory of service and combat activity which includes theories: service and combat application, construction, legal and military training and education theory of management, daily activities of formations, comprehensive support of activities, technical equipment of the National Guard of Ukraine.

The structure of the theory of service-combat application is the theory of operational art and the theory of tactics of NSU. In addition, the methodology of research of the National Guard of Ukraine, the theory of military organizations of different levels, the theory of integrated military organization in the form of interdepartmental or departmental grouping of troops (forces) are included in the composition.

Keywords: *service-combat activity, theory of service-combat activity, subject of research of the theory of service-combat activity, functions of the theory of service-combat activity, structure of the theory of service-combat activity.*

Лавніченко Олександр Васильович – заслужений працівник освіти України, кандидат військових наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-7873-6809>

Бабков Юрій Павлович – заслужений працівник освіти України, кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-5586-4103>